De Heraut

VAN DE

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* N°. 124).

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden.
Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseeren aan de **REDACTIE**. Abonnementen en Advertentiën aan de **ADMINISTRATIE** van **De Heraut**, Amsterdam.
Inzendingen die later dan Donderdag 's namiddags te 12 ure worden ontvangen kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Zondag 1 September 1889. N°. 610.

Abonnementsprijs: franco aan huis, per drie maanden *f* 1.20. Afzonderlijke nummers aan het Bureel 10 Cent.
Abonnementen worden aangenomen door alle Boekhandelaren, Postdirecteuren enz. en aan het Bureel te Amsterdam.
Advertentiën: van 1 tot 8 regels 90 Cent; voor elken regel meer 15 Cent. Aanvragen en vermelding van liefdegaven en Verslagen van Vereenigingen 10 Ct. per regel.

Van de rechtvaardigmaking.

ZONDAGSAFDEELING XXIII.

I.

Want zij hebben allen gezondigd, en derven de heerlijkheid Gods. En worden om niet gerechtvaardigd, uit zijne genade, door de verlossing, die in Christus Jezus is.
(Rom. 3 : 24 en 25.)

Met de 59ste Vraag, die het stuk der Rechtvaardigmaking inleidt, springt onze Catechismus op Vraag 21, over *het geloof*, terug. Al wat tusschen die beide vragen ligt, bood ons de uitlegging van de Twaalf Geloofsartikelen; maar nu die met het slotartikel over het „Eeuwige leven" ten einde liep, vat de Catechismus den draad weer op, waaraan hij de leer der Verlossing vastspon, en keert terug tot de bespreking van het *Geloof*. Heette het in Vraag 20, dat alleen zij zalig worden die door een geloof van den echten stempel den Middelaar worden ingelijfd; wierd daarop in Vraag 21 onderzocht, waarin de aard en het wezen van zulk een echt geloof bestond; en ten slotte in Vraag 22 de inhoud van zulk een echt geloof voor ons bewustzijn aangeduid; thans, nadat in Vraag 22—59 geheel die inhoud aan de hand der Twaalf Geloofsartikelen ontleed en toegelicht is, keert de Catechismus tot zijn bespreking van het *Geloof* zelf terug, zet voort wat bij Vraag 22 afgebroken wierd, en komt nu allereerst in Vraag 59 te spreken over de vrucht, de bate, de winste, het heilig profijt, dat zulk een echt geloof teelt. In Vraag 21 heette het: Wat *is* een echt (oprecht) geloof? In Vraag 22: *Wat* is een Christen noodig te gelooven? En nu, met overspringing van Vraag 23—58, opeens weer in Vraag 59: Wat *baat het u nu*, dat gij dit al gelooft?

Op dit verband dient gelet. Immers ge vergist u, zoo ge in dit weer opvatten van de geloofsvraag, slechts een gezochten overgang ziet, om van de Twaalf Geloofsartikelen op de leer der Rechtvaardigmaking te komen. Zie maar, hoe in Zondag 25 het stuk der Sacramenten nogmaals met de geloofsquaestie wordt ingeleid, als bij de vraag: „Vanwaar komt zulk een echt geloof?" nu niet de *vrucht*, maar de *oorsprong* van het geloof voorwerp van onderzoek gaat worden.

Het mag dan ook niet voorgesteld, alsof onze Catechismus de zake des geloofs in Vraag 58 had afgedaan. Wie dat drijft, geeft voedsel aan de onware en gevaarlijke voorstelling, alsof onze Gereformeerde kerken in een verstandelijk geloof heil hadden gezocht. Dat deden ze geenszins. Ze hadden den schat van het geloof door bange worsteling op Rome heroverd. Niet alsof Rome het geloof weg had geworpen, maar het was door Rome als een doovekool onder de aschlaag weggeborgen. Zoolang Rome de geesten leidde, rook de ziel den levensgeur van het geloof niet meer. Het geloof school daarom wel in het verborgene. Ook blonk er de kostelijke vrucht van in veel betoon van toewijding en zelfverloochenende liefde. Maar van de heerlijkheid van het geloof voor ons menschelijk bewustzijn was men vervreemd. Het geloof was als macht uit het bewuste leven weggenomen. En dat was in onze Gereformeerde kerken nu anders geworden. Niet zonder gevaar voor eenzijdigheid door een overslaan naar den anderen kant, had men zich in deze Gereformeerde kerken met heel zijn hart en ziel juist op dat geloofsbewustzijn geworpen. Al wat het toedekte, moest er af. Vrij en fier moest het in al zijn heiligheid schitteren. Tot in den wortel toe moest het bewonderd kunnen worden, en de ziel moest er den levensgeur rechtstreeks van kunnen indrinken. En zoo was het dan natuurlijk, dat ook de Heidelbergsche Catechismus schier heel zijn belijdenis uit deze goudader van het geloof afleidt, en schier alle stof, die te behandelen is, in dit kader van het geloof saamvat.

——

Om nu deze herovering van den geloofsschat op Rome, die heel het standpunt onzer Gereformeerde kerken bepaalde, helder in te zien, moet ge intusschen alle enghartige opvatting van het geloof te eenen male varen laten. Met den valschen waan toch, alsof ge rechtvaardig voor God zoudt zijn, door tamelijk onnadenkend ja en amen op eenige onbegrepen en mystieke geloofsartikelen te zeggen, zijt ge weg. En evenmin komt ge iets verder met de mystieke voorstelling, alsof het geloof een soort zesde zintuig zou wezen, dat God de Heere door zijn Heiligen Geest in enkele uitverkoren personen inplantte. Zoolang ge aan een van deze beide ondiepe voorstellingen hangen blijft, is uw macht gebroken en steekt Rome door haar consequentie u den loef af.

Veilig gaat ge eerst, zoo ge, aan de hand der Heilige Schrift, achter de zonde om, naar het paradijs teruggaat, en u de vraag stelt: „Heeft Adam in het paradijs, toen hij nog was, zooals God hem schiep, geloofd al dan niet?" Antwoordt ge hierop: „*Neen*", welnu, dan behoort het „geloof" ook niet tot de menschelijke natuur in haar volkomenheid; dan is „geloof" slechts een tijdelijk hulpmiddel, dat evenals de pleister op de wonde van buiten wordt aangebracht; en dan moet Rome het winnen, krachtens haar belijdenis, dat de menschelijke natuur op zichzelve van neutrale geaardheid is, en dat alle genade, zelfs de oorspronkelijke gerechtigheid in het paradijs, als vreemd aan onze natuur ons van buiten af was toegevoegd.

Bij de oorspronkelijke gerechtigheid noemde Rome dit „den gouden teugel"; een gelukkig gekozen uitdrukking, die ons duidelijk doet inzien wat bedoeld wierd. Denkt ge u toch een getuigd paard met het gebit in den bek en den teugel op den nek, dan hoort tot het wezen en de natuur van dat paard wel het gebit waarmee hij den toom omklemt en wel de manen, waarop de teugel hangt, maar *niet* die toom en *niet* die teugel zelven. Die komen bij het paard bij. En zoo nu ook leerde Rome en leert Rome nog, dat de oorspronkelijke mensch in het paradijs wel goddelijke gerechtigheid aan zich had, maar als zulk een aangegespten teugel, en dus als iets dat niet tot onze eigen natuur en niet tot ons menschelijk wezen behoorde.

Op dit punt nu kwam het Christelijk zelfbesef allengs tegen Romes voorstelling in verzet. Zoo toch verloor men den *menschelijken* bodem waarop het geloof werken moest en wierd geheel het werk der zaligheid los van onze *menschelijke* natuur gemaakt.

Dit kon niet. Ook als kind van God moest men zich *mensch* weten. In het allerminste niet, om onze verkeerde natuur tegenover God te handhaven, maar juist om tot het inzicht van onze diepe verdorvenheid te komen. Dat toch Rome zooveel minder diepe opvatting van de zonde heeft dan bij ons heerscht, hangt rechtstreeks met die onware voorstelling van Adam vóór den val saam. Behoorde toch oorspronkelijk de gerechtigheid *niet* tot 's menschen natuur, gelijk God die schiep, dan wierd door het verlies dier oorspronkelijke gerechtigheid ook de menschelijke natuur zelve niet aangetast. Een paard, dat den teugel afwierp, is als paard ongedeerd en ongeschonden gebleven. Leg het den teugel weer aan, en alles is in orde. Behoorde daarentegen de oorspronkelijke gerechtigheid wel tot onze menschelijke natuur, zoodat ze tot onzen aard als mensch behoorde, dan spreekt het ook vanzelf, dat de mensch door het verlies van deze oorspronkelijke gerechtigheid wel terdege *in zijn natuur* wierd aangetast, en nu *in die natuur zelve* geschonden en verdorven is.

Naar Romes voorstelling kan het werk der genade dan ook volstaan met een *bijkomende* herstelling. Hij verloor slechts wat bij onze natuur bijkwam. Herschenk dus aan den gevallen mensch dat verlorene, en hij zal gered zijn. Maar belijdt ge dat hetgeen in het paradijs verloren wierd, niet iets was dat bij onze natuur *bijkwam*, maar een goed dat tot die natuur zelve behoorde, dan springt het evenzeer in het oog, dat redding onmogelijk en ondenkbaar is, tenzij deze gevallene mensch door een wonder Gods inwendig *in zijne natuur* hersteld en weer gaaf gemaakt worde. En hierin nu ligt de diepste oorzaak, waarom op Gereformeerd terrein een puur verstandelijk geloof nooit reddende kracht kan bezitten. Wie eenmaal belijdt, dat onze natuur zelve oorspronkelijk gerechtigheid besat en door het verliezen van deze gerechtigheid in haar wortel verdorven wierd, die *kan* aan geen geloof waarde hechten, tenzij dat geloof nu ook aan dien wortel zelven van onze natuur uitkome in oorspronkelijke gaafheid.

——

Doch hier volgt dan ook uit, dat men weer naar Rome toewenkt en aan de kracht zijner eigen belijdenis te kort doet, zoo men zich Adam in de oorspronkelijke schepping voorstelt als zijnde *zonder* geloof. Is het geloof ons het één en al ter zaligheid, en zal de herstellende genade ons hergeven wat God Adam in de schepping schonk, maar door den val te loor ging, dan spreekt het vanzelf, dat het geloof ook in het paradijs bestond en in den oorspronkelijken staat des menschen van zijne natuur onafscheidelijk was. Het moet weer ingezien en begrepen, dat „geloof" een onmisbaar bestanddeel is, dat van onze menschelijke natuur niet is weg te denken, zonder dat die natuur verminkt en geschonden is; en dat dus ook omgekeerd het geloof niet iets is, dat thans als een tijdelijk hulpmiddel uitwendig bij onze natuur bijkomt, maar dat het integendeel de ademtocht onzer ziel is, waarmeê we eeuwiglijk de liefde Gods zullen indrinken. Wie geen geloof bezit is een geschonden mensch, en eerst wie het geloof herkreeg, is als mensch in zijn natuur hersteld.

Eerst zoo vat ge dan ook de zonde van *het ongeloof*. Zoolang het geloof iets uitwendigs blijft, dat bij uw natuur *bijkomt*, schijnt het aan uw believen te staan, of ge gelooven wilt al dan niet. Nu ja, *gij* gelooft, maar die ander gelooft nu eenmaal *niet*, en toch is hij zoogoed mensch als gij. Behoort daarentegen het geloof tot uw *menschelijke* natuur in haar gaafheid, dan is *niet* te gelooven een vergrijp aan uw menschelijke natuur, en wordt *ongeloof* een schending van die natuur. Ge zijt dus geschapen om te gelooven, bestemd om uit het geloof te leven. Dit niet doende schiet ge derhalve als mensch te kort, verzaakt uw natuur, en schendt uw menschelijk bestaan, gelijk dit naar Gods bestel en bestek zijn moest.

Ja, meer nog. Is geloof de natuurlijke ademtocht der menschelijke ziel, gelijk ze in normale verhouding naar Gods bestek zich uiten moet, dan is »*niet* te gelooven" niet maar een te kort schieten in uw normale levensfunctie, maar een doen omslaan van die levensfunctie *in haar tegendeel*. *Ongeloof* is nog heel iets anders en iets veel ergers dan *niet* te gelooven. Eenvoudig *niet* gelooven kunt ge niet. Ge moet óf geloof hebben, óf in u woedt en heerscht het *ongeloof*. Een ieder die niet het geloof heeft, is bezet en beheerscht door het ongeloof. Het is hier pool en tegenpool. Van tweeën één moet in u werken, óf het geloof naar Gods bestel, óf het ongeloot naar de wet der zonde. Voorzoover de zonde nog in u heerschappij voert, zijt ge ter prooi aan het ongeloof en slechts zooverre de zonde in u gebroken wierd, herkreeg het geloof in u macht.

Vandaar dan ook, dat de Heilige Schrift bijna nimmer spreekt van niet te gelooven, maar schier altoos het *ongeloof*, als een stellig kwaad in den zondaar bestraft.

Het is er mede als met den honger en als met den dorst. Spijze en drank te nemen is de ons verordende wet. En wie nu geen spijs neemt en geen drank drinkt, blijft niet die hij is, maar die ontstentenis van spijs en drank wordt in hem tot een vreeselijke macht, die als honger en dorst hem inwendig verteren en vernielen moet. En zoo nu ook is uw ziel er op aangelegd om door het geloof leven uit God in te drinken. Maar verzet nu uw ziel zich tegen die wet; weigert ze dit goddelijk voedsel en dezen goddelijken drank met elken ademtocht tot zich te nemen, dan wordt ze niet maar mat en dor, neen maar die ontstentenis wordt dan in uw ziel tot een vreeslijke macht, die u derwijs vernielt en verteert tot ge sterft en in zelfontbinding overslaat.

De zaak is dus deze, dat God de Heere het geloof verordende als de hoogere levensfunctie, die tot onze menschelijke natuur behoort. Aan den eersten mensch in het paradijs schiep Hij die levensfunctie in, en door het geloof dronk Adam leven uit zijn God in. Niet meer te gelooven was zijn val. Satan prikkelde hem daartoe. Wat God gezegd had, moest Adam *niet* meer gelooven. Maar hier liet Satan het niet bij. Hij wist zeer wel, dat het geloof bij den onzondige blijft, zoolang het ongeloof er niet voor in plaats getreden is, en daarom prikkelde hij Adam nog veel meer, om niet alleen God *niet*, maar hem, Satan, *wel* te gelooven. „Uwe oogen zullen geopend worden, en gij zult als God zijn." En hiermee kwam de kentering in Adam. Het geloof aan God liet hij los, en op hetzelfde oogenblik sloeg hij over in positief *on*geloof, d. i. in geloof aan zichzelf en Satan.

——

Dit toont ons duidelijk, wat oorspronkelijk de grondtrek van het eerste geloof in Adam was. Niet, dit spreekt vanzelf, het geloof in den Middelaar, en evenmin het geloof in de vergeving der zonde. Dezen vorm nam het geloof eerst aan en kon het eerst aannemen, toen de mensch *zondaar* geworden was, en alsnu de vraag ontstond, hoe een *zondaar* weer gered kon worden. In de oorspronkelijke schepping hebben we bij Adam nog niet met den *zondaar*, maar nog alleen met den *mensch* te rekenen. In dien mensch schiep God twee dingen in. Eén ding dat hem met alle schepselen gemeen was, t. w. zijn *aanzijn*, zijn *wezen*, zijn *creatuurlijk bestaan*. Maar ook ten tweede iets, dat noch de star, noch het firmament, noch de planeet, noch het dier bezit, t. w. *een bewustzijn*. Een weten dat hij bestond en de kennisse dat hij bestond als schepsel van zijn God. Dit immers was alleen aan den mensch en den engel gemeen; reden waarom de mensch ook alleen door een gevallen engel ten val kon worden gebracht. Welnu, dit bewustzijn, deze kennisse, deze heerlijke wetenschap, dat ik als mensch niet voor mij zelven, maar als schepsel *van* mijn God ook alleen *voor* mijn God besta, dát is de diepste grondtrek van het geloof, gelijk het als inklevend vermogen van onze menschelijke natuur, den mensch oorspronkelijk wierd ingeschapen.

De wetenschap en het besef, de kennisse, dat de mensch als mensch leeft en bestaat in de volstrektste afhankelijkheid van een God die hem de Fontein van alle goed en alle kracht en alle leven is, en alsnu zelfbewust alle goed en alle kracht en alle leven, met de diepste teugen der ziel, uit dien God en dien God alleen in te drinken, dát was en is en blijft eeuwiglijk het diepe wezen van ons menschelijk geloof, gelijk het, nog geheel afgezien van de zonde en de herstelling door de genade, tot onze menschelijke natuur behoort.

Maar juist daarom *moet* de verbreking van dit geloof dan ook terstond in *on*geloof omslaan. Immers, zoodra ge, als mensch, dien creatuurlijken band aan uw God ontkent of niet meer eert, en dus niet meer uit uw God leeft, dan *moet* ge terstond een *ander steunpunt* kiezen, hetzij in u zelf, hetzij in Satan.

Zoolang het schepsel God als God, met name over zichzelf, eert en huldigt, *gelooft* hij; maar zoodra heeft hij dezen band des geloofs niet afgesneden, of hij *moet* wel een steunpunt in zichzelf zoeken, en dien God als God loochenen; hetzij in woorden, hetzij in de practijk. Met of zonder klare bewustheid. En dit nu is *ongeloof*.

Het kan dus niet anders, of niet meer aan God gelooven, slaat terstond in positief ongeloof om. Het wordt terstond de diepst mogelijke zonde. Een aantasten van Gods majesteit en eeuwige heerlijkheid, om die majesteit en heerlijkheid, die alleen Gode toekomt, voor zichzelven, voor zijn medeschepselen of voor Satan te rooven.

KUYPER.

Een blik in het huiselijk leven in 1600.

De bekende Willem Teelinck (gest. 1629) gunt ons in zijn Huisboek een blik in het huiselijk leven, zooals hij het in Engeland en Nederland gezien heeft. Hij zegt:

»Des burgers huis was aldus gereguleerd:

's Morgens bij tijds maakte zich een iegelijk op tot zijn werk, doch alzoo, dat geen zich tot de werken zijner roeping begaf, aleer hij den naam des Heeren met gezetheid aangeroepen en een kapittel met behoorlijke onderzoeking gelezen had, alzoo heiligende door den gebede en het woord wat zij wilden ter hand nemen om te doen. Dit werd zoo trouwelijk betracht door een ieder, dat zelfs de dienstboden daarin niet verzuimen mochten; maar hun werd ook genoegzame tijd daartoe allen morgen vergund.

Nadat de dag dus begonnen was, volgde een iegelijk zijn beroep tot omtrent 12 uur. Alsdan verzamelde het huisgezin, jong en oud, zich en lazen zij samen een kapittel uit de Heilige Schrift. Alzoo bereid zijnde door het lezen des Woords, riepen zij eendrachtelijk, met gebogen knieen den naam des Heeren aan. Daarna, aan tafel de spijze door een kort gebed gezegend hebbende, spraken zij samen van hetgeen een ieder uit het kapittel bemerkt had. Somtijds hadden zij ook eenige stichtelijke vragen, die elk op zijne beurt daags te voren voorstelde, welke daarna aan de tafel van een iegelijk, naar de gave, die hij had, beantwoord wierden. Na den eten zongen zij samen een psalm. Dan keerde zich een iegelijk wederom tot zijn werk. Dit deden zij 's avonds vóór den eten en ook aan tafel op dezelfde wijze. Tegen dat zij te bed zouden gaan, overleiden zij den loop des daags tusschen God en zichzelve alleen (sommigen deden dit vóór den eten) en zoo bevalen zij zich Gode, naar de gelegenheid van hun staat, door den gebede. In de week werden ook de predikatiën, die dan gedaan werden, naarstiglijk waargenomen. Zaterdagsmiddags werden de klein-wetenden, de dienstboden en de kinderen geratechiseerd. Op den dag des Heeren kwamen zij 's morgens vóor de predikatie samen, lazen een kapittel en baden eendrachtelijk; daarna spoedden zij zich naar de kerk, gaven acht op alles en hoorden met aandacht als degenen, die wisten, dat ze rekening zouden moeten geven of eischen van hetgeen zij gehoord hadden. Eenigen schreven de predikatie uit den mond des dienaars op; thuis komende eigende een iegelijk in het bijzonder aan zijne conscientie, hetgeen hij gehoord had en bad den Heere om een zegen daarover; 's middags aan tafel sprak men van de predikatie. Na een psalm gezongen te hebben, onttrok zich een iegelijk, om zich door den gebede en de heilige overlegging wederom te bereiden tot het gehoor des Woords, waarheen zij zich 's namiddags te behoorlijker tijd spoedden, pogende bijtijds in de kerk te wezen. Na de predikatie overleiden zij wederom, óf alleen bij zichzelve, óf ook met anderen, hetgeen zij gehoord hadden.

Tegen den avond kwam het gansche huisgezin samen en verhaalde de predikatie. Daar werden dan de dienstboden en kinderen terdege onderzocht, hoe aandachtig zij geweest waren en wat zij onthouden hadden. Was er ook iets voorgedragen in de predikatie, dat bijzonder op de gelegenheid des huisgezins of der huisgenooten eenigszins paste, dat werd ook opgemerkt en daarop werd door vermaning gelegenheid genomen, om wat tevoren verzuimd was, nu voortaan te betrachten, wat nog ontsteld was, te beteren. Dus was hun de predikatie van Gods Woord een lantaarn voor hunne voeten en een licht op hunne wegen. Als dit gedaan was, baden zij samen en deden voorts, gelijk boven meêgedeeld is.

Voorts indien zij gewaar wierden, dat eenigen van het gezin hunne voeten niet recht droegen naar de waarheid des Evangelies, het ware dan in de werken hunner beroeping, of ook in eenige onvriendelijkheid of onzedelijkheid, waren de anderen met de vermaning straks bij de hand en rustten niet, totdat het verbeterd was. Kwam ook iemand onder hen ziek te liggen of in andere zwarigheid te geraken, die werd immers toch wel vriendelijk gadegeslagen, en de gelegenheid werd ook waargenomen, om, zoo daar iets bij hem te verbeteren was, daarop te werken en hem dat nu bescheidenlijk aan te wijzen. Dus letteden zij op elkaar, tot ontsteking der liefde en der goede werken.

Dus brachten zij hunne dagen door, wat aangaat geestelijke betrachtingen met godsvrucht zonder eenige opschorting het geheele jaar door, winter en zomer, gelijk wij dat zelven gezien hebben. En ook (hetwelk wij bijna vergeten hadden), als zij tezamen ergens gingen wandelen tot hunne vermaking, zochten zij gemeenlijk iemand met zich te hebben, die bekwaam was, om hun een psalm of kapittel profijtelijk uit te leggen, gelijk daar verscheidenen op die plaats waren, die daarin bijzonder begaafd waren. En hadden zij bij het lezen, overleggen of samenspreken door de week ietwat ontmoet, waarover zij niet wel gerust waren, dat teekenden zij aan, en zoo dikwijls als zij in het gezelschap van eenige verstandige personen en voornamelijk van dienaren des Woords kwamen, stelden zij dat voor, om daaromtrent onderricht te worden. Ook bij bijzondere gelegenheden, nu de eene, dan de andere, altemet altezamen, vernederden zij zich voor den Heere door vasten en bidden op een zeer verstandige en stichtelijke wijze. Dus dienden zij den Heere met gestadige godsvrucht en betoonden alzoo inderdaad, dat men niet met de bijgeloovige Roomschen in een klooster behoeft te kruipen, om een godsdienstig leven te leiden. Ja, zij bewezen wel krachtiglijk, dat het monnikenwezen een onnoodige, ja een schadelijke menschenvond is, want zij deden door hun voorbeeld blijken, dat een Christenmensch wel genoeg zijn tijdelijk beroep kan volgen en evenwel den Heere zijn God dienen, dewijl toch de Heere Christus voor de rechtvaardigen niet tevergeefs gebeden heeft, als Hij begeerde, dat zijn hemelsche Vader hen niet wilde uit de wereld nemen; maar voor den Booze bewaren (Joh. 17 : 15).

Maar nu verlangt gij mogelijk te hooren, wat vruchten deze godsdienstige betrachtingen voortgebracht hebben? Wel, daar kunnen wij ook met waarheid van getuigen, dat de vruchten dezer heilige oefeningen zoodanig waren, dat zij juist hun bitterste vijanden door hun Christelijken wandel onder de menschen genoegzaam overtuigden, dat zij ongeveinsdelijk de voorgemelde heilige oefeningen betrachtten. Want daar zag men het geloof, krachtiglijk werkende door de liefde, in een gansch eenvoudigen handel, wat aanging hunne meening of hun dagelijksch beroep, en daarbuiten in het handreiken aan de armen, in het bezoeken en vertroosten der zieken en verdrukten, in het onderwijzen der klein-wetenden, in het overtuigen van verdoolden, in het bestraffen der schuldigen, in het vermanen der slappen, in het bemoedigen der ijverigen, en dit alles met zulk een ijver en aandoening des gemoeds, met zulk een blijmoedigheid, troost en vreugde, dat wij waarlijk aldaar terdege bespeurd hebben, dat de kinderen der wereld in hunne vreugde niet dan met draf gevoed werden, gelijk zij het ook verdienen (Luk. 15 : 16) en dat God machtig is te doen boven al hetgeen wij bidden en denken (Efez. 3 : 20), zoo wij maar de gave opwekken, die in ons is en ernstelijk betrachten te smaken, hoe goedertieren de Heere is (1 Petr. 2 : 3).

DE GAAV FORTMAN.